

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κατάλογος συγγραφέων	11
----------------------------	----

Πρόλογος	13
----------------	----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ρόλος του σχολικού ψυχολόγου στο πλαίσιο της ενταξιακής φιλοσοφίας και εκπαίδευσης: Προτάσεις για ένα νέο «παράδειγμα» στον χώρο της σχολικής ψυχολογίας	15
<i>Ηλίας Ε. Κουρκούτας & Angie Hart</i>	

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Θεωρητικές αναζητήσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Οικογένειες παιδιών με ψυχοκοινωνικές δυσκολίες: Ανασταλτικοί παράγοντες και παράγοντες ώθησης σε σχέση με την ψυχοπαιδαγωγική υποστήριξη στο σχολείο	37
<i>Ηλίας Ε. Κουρκούτας & Roberta Caldin</i>	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Διακυβεύματα/προκλήσεις σε σχέση με την ένταξη παιδιών με υστερήσεις στα γενικά σχολικά πλαίσια	75
<i>Jean-Jacques Detraux</i>	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Παπούδες και γιαγιάδες τυπικά αναπτυσσόμενων παιδιών και παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες: Ο ρόλος τους, η συμβολή τους και η αναγκαιότητα προγραμμάτων παρέμβασης	89
<i>Κατερίνα Κορνηλάκη & Μαρία Κυπριωτάκη</i>	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η έρευνα για την ψυχική ανθεκτικότητα των γονέων παιδιών με αυτισμό	111
<i>πατήρ Απόστολος Καβαλιώτης</i>	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Προγράμματα πρώιμης παρέμβασης επικεντρωμένα στην οικογένεια και στα παιδιά με ιδιαίτερες δυσκολίες/δυσλειτουργίες: Επισκόπηση μελετών και ζητήματα επιτυχημένων εφαρμογών 147
Ηλίας Ε. Κουρκούτας & Παύλος Τσιχλάκης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Ενδυνάμωση ψυχικής ανθεκτικότητας σε παιδιά και εφήβους με ακαδημαϊκές και ψυχοκοινωνικές δυσκολίες/διαταραχές: Παρεμβάσεις στο πλαίσιο του σχολείου 207
Ηλίας Ε. Κουρκούτας & Maria Raul Lobo Xavier

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Συμβουλευτικές και ψυχοπαιδαγωγικές παρεμβάσεις σε οικογένειες παιδιών με ιδιαίτερες δυσκολίες/διαταραχές: Θεωρητικά ζητήματα και πρακτικές κατευθύνσεις 239
Ηλίας Ε. Κουρκούτας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Ενισχύοντας την κοινωνική μάθηση και τη φιλία σε μαθητές με σύνδρομο Down: Παρεμβάσεις στη συμπεριληπτική εκπαίδευση ... 295
Αναστασία Αλευριάδου & Στέλλα Γκισούρη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Σχέσεις γονέων, εκπαιδευτικών και μαθητών με δυσκολίες/διαταραχές: Ευρήματα διεθνών ερευνών και προτάσεις ψυχοπαιδαγωγικών/συμβουλευτικών παρεμβάσεων από την πλευρά των εκπαιδευτικών και των σχολικών ψυχολόγων 315
Ηλίας Ε. Κουρκούτας & Parminder Parmar

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Συμβουλευτική υποστήριξη εκπαιδευτικών με βάση το μοντέλο της ψυχικής ανθεκτικότητας και της συστημικής ψυχοδυναμικής προσέγγισης: Ένα συνθετικό μοντέλο παρέμβασης 361
Ηλίας Ε. Κουρκούτας, Θεόδωρος Γιοβαζολιάς & Πήλιος Σταύρου

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

**Πιλοτικά προγράμματα
και εμπειρικές έρευνες/μελέτες περίπτωσης**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εφαρμογή και αξιολόγηση ομαδικού ψυχοεκπαιδευτικού προγράμματος για αδέρφια παιδιών με αυτισμό 407
Ανδρέας Μηρούζος, Στέφανος Βασιλόπουλος & Χριστίνα Τάσση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Αντιδράσεις και στάδια του στρες των γονέων απέναντι στην αναπηρία και στρατηγικές αντιμετώπισης μέσα από τη συμβουλευτική και την ψυχοθεραπεία στο πλαίσιο της ειδικής αγωγής 433
Στέφανος Πλεξουσάκης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ένα πρόγραμμα συμβουλευτικής παρέμβασης και εικαστικών τεχνικών (art therapy) για την ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες/διαταραχές 463
Ηλίας Ε. Κουρκούτας, Michal Bat Or, Κώστας Χρηστίδης, Πήλιος Σταύρου, Μαρία Σμυρνάκη & Ανδριανή Παπαδάκη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Μοντέλο ψυχικής ανθεκτικότητας ενταξιακής πρακτικής σε παιδιά με ή χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μέσα από την αφήγηση, το παιχνίδι ρόλων και τη δημιουργική γραφή στη γενική τάξη του δημοτικού σχολείου 503
Ελένη Βιταλάκη, Ηλίας Ε. Κουρκούτας & Angie Hart

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Παρεμβάσεις με έμφαση την οικογένεια: Μουσικές πρακτικές στην καθημερινότητα των οικογενειών για παιδιά με αυτισμό 529
Ποθεινή Βαϊούλη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Προστατευτικοί παράγοντες και παράγοντες κινδύνου για την ψυχοκοινωνική και σχολική εξέλιξη παιδιών με προβλήματα υγείας: Μελέτη περίπτωσης 545
Μαρία Γεωργιάδη & Ηλίας Ε. Κουρκούτας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Ο διάλογος ως μέσο προώθησης ενός συνεργατικού και ενταξιακού περιβάλλοντος 587
Ελένη Τραγουλιά

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Ψυχοθεραπευτικές και παιδαγωγικές παρεμβάσεις σε περιπτώσεις επιλεκτικής αλαλίας: Ψυχοδυναμική συστημική προσέγγιση μιας περίπτωσης παιδιού 621
Ηλίας Ε. Κουρκούτας & Κωνσταντίνα Γκίκα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Ψυχοπαιδαγωγικές προσεγγίσεις για παιδιά με δυσκολίες προσαρμογής και ένταξης στην ομάδα κατά την προσχολική και σχολική ηλικία 649
Ειρήνη Σπανάκη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Μελέτη περίπτωσης παιδιού με σύνδρομο Asperger
 υπό το πρίσμα της αναπτυξιακής ψυχοπαθολογίας 669
Ηλίας Ε. Κουρκούτας & Roberta Caldin

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Διαταραχές Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητα,
 γονεϊκές πρακτικές και τύποι δεσμού στην παιδική ηλικία 687
Ricky Finzi-Dottan, Iris Manor & Sam Tyano

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Συνοδεία και υποστήριξη γονέων παιδιών με πολυαναπηρίες:
 Ένα πρότυπο σχέδιο δράσης 699
Roberta Caldin

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

Παράγοντες που προάγουν ή εμποδίζουν την ένταξη παιδιών
 με ιδιαίτερες δυσκολίες στο ελληνικό σχολικό πλαίσιο:
 Μελέτη δύο περιπτώσεων παιδιών με σύνδρομο Down μέσα
 από τις προσωπικές εμπειρίες μιας δασκάλας στη γενική τάξη
 της Β' Δημοτικού 719
Ηλίας Ε. Κουρκούτας & Ελένη Βιταλάκη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Ανάλυση της υποκειμενικής αντίληψης της ποιότητας των σχέσεων
 σε οικογένειες ατόμων με εγκεφαλική παράλυση 753
Viviana Langher, Maria Elisabetta Ricci & Natalia de Nigris

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Κώφωση και κατάσταση μετανάστευσης: Μια «διπλή ταυτότητα» –
 Η περίπτωση κωφών μαθητών σε ένα σχολείο της Γαλλίας 787
Dianne Bedoin

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Αναστασία Αλευριάδου, Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Ποθεινή Βαϊούλη, MSc, Music Therapy, New York University, PhD, Indiana University, ΗΠΑ, Λέκτορας, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Στέφανος Βασιλόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Σχεσιοδυναμικής Παιδαγωγικής και Συμβουλευτικής, ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Πατρών

Michal Bat Or, Επίκουρη Καθηγήτρια, School of Arts Therapy, Πανεπιστήμιο Χάιφα, Ισραήλ

Dianne Bedoin, Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Rouen, Ερευνήτρια, Πανεπιστήμιο Paris Descartes-V, Σορβόνη, Γαλλία

Ελένη Βιταλάκη, Δρ Ψυχολογίας, Επιστημονική Συνεργάτιδα, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Roberta Caldin, Καθηγήτρια Ειδικής Ψυχοπαιδαγωγικής, Πανεπιστήμιο της Μπολόνια, Μπολόνια, Ιταλία

Μαρία Γεωργιάδη, Ψυχολόγος-Ειδική Παιδαγωγός, Δρ Ειδικής Αγωγής, Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό, Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Θεόδωρος Γιοβαζολιάς, Αναπληρωτής Καθηγητής Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στέλλα Γκισούρη, Ψυχολόγος, Δρ Ειδικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Κωνσταντίνη Γκίκα, Εκπαιδευτικός, Ειδική Παιδαγωγός

Natalia de Nigris, Δρ Ψυχολογίας, Ιατρική Σχολή, Σχολή Ψυχολογίας της Υγείας, Πανεπιστήμιο Sapienza, Ρώμη, Ιταλία

Jean-Jacques Detraux, Καθηγητής Ειδικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο της Λιέγης, Βέλγιο

Ricky Finzi-Dottan, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας και Συμβουλευτικής, Πανεπιστήμιο Bar-Ilan, Κέντρο Ψυχικής Υγείας Geha, Ραμάτ Γκαν, Ισραήλ

Angie Hart, Καθηγήτρια Παιδικής, Οικογενειακής και Κοινωνικής Υγείας, Σχολή Επιστημών Υγείας, Πανεπιστήμιο Brighton, Αγγλία

π. Απόστολος Καβαλιώτης, Αρχιμανδρίτης, Δρ και μεταδιδακτορικό Ειδικής Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Κατερίνα Κορνηλάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, ΠΤΠΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ηλίας Ε. Κουρκούτας, Καθηγητής Ψυχολογίας, ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης

- Μαρία Κυπριωτάκη**, Επίκουρη Καθηγήτρια Ειδικής Ψυχοπαιδαγωγικής, ΠΤΠΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Viviana Langher**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας, Τμήμα Δυναμικής Κλινικής Ψυχολογίας, Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Sapienza, Ρώμη, Ιταλία
- Iris Manor**, Επίκουρη Καθηγήτρια Ψυχιατρικής, Ιατρική Σχολή Sackler, Τμήμα Ψυχιατρικής Παιδιού και Εφήβου, Πανεπιστήμιο του Τελ Αβίβ, Κέντρο Ψυχικής Υγείας Geha, Ισραήλ
- Ανδρέας Μπρούζος**, Καθηγητής Παιδαγωγικής και Εκπαιδευτικής Συμβουλευτικής, ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
- Ανδριανή Παπαδάκη**, Ψυχολόγος, Bsc (Hons), Πανεπιστήμιο Middlesex, MA Συμβουλευτικής, Πανεπιστήμιο Durham, MSc, Institute of Education of University of London, Αγγλία, Υποψήφια Διδάκτωρ, ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Parminder Parmar**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ψυχολογίας, Τμήμα Ανθρώπινης Ανάπτυξης και Οικογενειακών Σπουδών, Pen State University, ΗΠΑ
- Στέφανος Πλεξουσάκης**, Dipl. Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, MSc Θεραπευτικής Συμβουλευτικής, University of Greenwich, Λονδίνο, Υποψήφιος Διδάκτωρ, Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Maria Elisabetta Ricci**, Κλινική Ψυχολόγος, Δρ Γνωσιακής Ψυχολογίας, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, Τμήμα Δυναμικής Κλινικής Ψυχολογίας, Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Sapienza, Ρώμη, Ιταλία
- Μαρία Σμυρνάκη**, Ψυχολόγος, MSc στις Εξαρτήσεις, ΑΠΘ, Δρ. Πανεπιστημίου Κρήτης, Υπεύθυνη Ανοιχτής Υποστηρικτικής Δομής ΚΕΘΕΑ «Αριάδνη», Ηράκλειο Κρήτης
- Ειρήνη Σπανάκη**, Δρ Ειδικής Ψυχοκινητικής, Πανεπιστήμιο Πατρών, ΚΕΔΔΥ Ηρακλείου, Κρήτη
- Πήλιος Σταύρου**, Ψυχολόγος, Δρ Κλινικής Ψυχολογίας, Paris Descartes-V, Σορβόνη, Δρ Κλινικής Ψυχοπαθολογίας, Πανεπιστήμιο Picardie Jules Verne, Γαλλία & Πανεπιστήμιο Lund, Σουηδία, Διδάσκων, ΕΚΠΑ
- Χριστίνα Τάσση**, Εκπαιδευτικός, MA Συμβουλευτικής, ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
- Ελένη Τραγουλιά**, Ειδική Παιδαγωγός, Δρ Ειδικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Birmingham, Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό, ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Παύλος Τσιχλάκης**, MA Ειδικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Sam Tyano**, Ομότιμος Καθηγητής Ψυχιατρικής, Ιατρική Σχολή Sackler, Τμήμα Ψυχιατρικής Παιδιού και Εφήβου, Πανεπιστήμιο του Τελ Αβίβ, Κέντρο Ψυχικής Υγείας Geha, Ισραήλ
- Maria Raul Lobo Xavier**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ψυχολογίας, Καθολικό Πανεπιστήμιο του Πόρτο, Πορτογαλία
- Κώστας Χρησιτίδης**, Πτυχιούχος Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών, Δρ Επιστημών Αγωγής, Ειδικό Εργαστηριακό Προσωπικό, ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο τόμος αυτός εστιάζει στον ρόλο των σχολικών ψυχολόγων, των ειδικών παιδαγωγών και των εκπαιδευτικών όσον αφορά τις παρεμβάσεις σε οικογένειες και παιδιά με ιδιαίτερες δυσκολίες/διαταραχές. Δίνεται έμφαση στη συνεργασία μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων και στην προαγωγή της κοινωνικής και σχολικής ένταξης των μαθητών με δυσκολίες ως βασική διάσταση της ψυχικής ανθεκτικότητας και της ισορροπημένης ψυχοκοινωνικής εξέλιξης των συγκεκριμένων μαθητών.

Στο βιβλίο συμμετέχουν πολλοί ερευνητές, ακαδημαϊκοί, επαγγελματίες και εξειδικευμένοι επιστήμονες από πανεπιστημιακά ιδρύματα της Ελλάδας και του εξωτερικού (Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία, Πορτογαλία, ΗΠΑ, Ισραήλ, Κύπρος) με κείμενα που αφορούν ερευνητικά, κλινικά και πρακτικά ζητήματα ψυχοπαιδαγωγικής και σχολικής συμβουλευτικής. Οι συγγραφείς του τόμου διαθέτουν όχι μόνο ερευνητική εμπειρία, αλλά και κλινική και πρακτική γνώση από εφαρμοσμένα προγράμματα ψυχοκοινωνικής και ψυχοπαιδαγωγικής συμβουλευτικής υποστήριξης μαθητών με ανάλογες δυσκολίες, καθώς και από παρεμβάσεις σε οικογένειες. Από τους περισσότερους υιοθετείται μια ολιστική, συστημική και σφαιρική οπτική για την προσέγγιση των πάντα επίκαιρων ζητημάτων σχετικά με τον ρόλο της *οικογένειας*, την *ενδοατομική* και *διαπροσωπική δυναμική* των διαταραχών, τον ρόλο των *εκπαιδευτικών*, τη *σχολική ένταξη*, τη συμβολή των *ειδικών* ως βασικές συνιστώσες της ψυχοκοινωνικής εξέλιξης των ομάδων παιδιών με ιδιαίτερες δυσκολίες/διαταραχές.

Κοινός παρονομαστής όλων αυτών των ερευνητικών και θεωρητικών ή πρακτικών οπτικών είναι η υιοθέτηση ενός ευρύτερου συνθετικού και κοινωνικού μοντέλου, το οποίο, χωρίς να αρνείται την εξειδικευμένη έρευνα και παρέμβαση και χωρίς να εξιδανικεύει ή να απλοποιεί τον ρόλο του σχολείου και του επαγγελματία και τις δυνατότητες των γονέων, θέτει το ίδιο το παιδί και την οικογένεια στο επίκεντρο των παρεμβάσεων. Οι παρεμβάσεις αυτές στοχεύουν στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας και της ψυχοκοινωνικής αυτονομίας των παιδιών με δυσκολίες, και κυρίως στη δυνατότητα να εξελίξουν τα ίδια, μέσα από υποστηρικτικά-ψυχολογικά, ψυχοπαιδαγωγικά-εκπαιδευτικά και κοινωνικά πλαίσια, το δικό τους δυναμικό, τη δική τους ετερότητα και πορεία.

Υπάρχουν κείμενα που αναφέρονται στην ψυχική ανθεκτικότητα, στην ενί-

σχυση των ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων των μαθητών μέσα από το σχολείο, στις παρεμβάσεις για την οικογένεια και για τους μαθητές με προβλήματα οι οποίες εμπλέκουν και τους γονείς. Υπάρχουν κείμενα που εξετάζουν ζητήματα σχέσεων μεταξύ επαγγελματιών, εκπαιδευτικών, γονέων και παιδιών, ζητήματα που τίθενται συχνά με άμεσο και επείγοντα τρόπο. Υπάρχουν κείμενα που αναφέρονται στη διαχείριση των ιδιαίτερων δυσκολιών της καθημερινότητας από τους γονείς και στον ρόλο του σχολείου και του δασκάλου στην ψυχοκοινωνική/σχολική εξέλιξη των συγκεκριμένων μαθητών, μέσα από εξειδικευμένες παρεμβάσεις, εμπειρικά παραδείγματα και πιλοτικές μελέτες. Όπως προαναφέρθηκε, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον ρόλο των σχολικών ψυχολόγων, των ειδικών παιδαγωγών και των εκπαιδευτικών, καθώς και στις καινοτόμες παρεμβάσεις (π.χ. συμβουλευτική υποστήριξη εκπαιδευτικών, art therapy, εκπαίδευση γονέων και συγγενών παιδιών με διάφορες διαταραχές, συνθετικά μοντέλα, πρώιμη πρόληψη, κ.ο.κ.).

Η συνεργασία μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων με στόχο την προαγωγή της κοινωνικής και της σχολικής ένταξης των μαθητών με δυσκολίες είναι αναγκαία και συνιστά βασική διάσταση της ψυχικής ανθεκτικότητας και της ισορροπημένης ψυχοκοινωνικής εξέλιξης των συγκεκριμένων μαθητών. Σε κάθε περίπτωση, ευελπιστούμε το βιβλίο αυτό να αναδείξει ζητήματα που συνιστούν πρόκληση τόσο σε κοινωνικό-εκπαιδευτικό όσο και σε επιστημονικό-ερευνητικό επίπεδο σε σχέση με τη σχολική πραγματικότητα και την εκπαίδευση/διαχείριση ποικίλων προβλημάτων της παιδικής ηλικίας.

ΗΛΙΑΣ Ε. ΚΟΥΡΚΟΥΤΑΣ

Ιούλιος 2017